

Waliński, Grzegorz

„Natal and Zululand from earliest times to 1910: a new history”, red. Andrew Duminy, Bill Guest, Pietermaritzburg 1989 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 82/3-4, 554-555

1991

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

Natal and Zululand from earliest times to 1910: a new history, ed. by Andrew D u m i n y and Bill G u e s t, University of Natal and Shuter & Shooter, Pietermaritzburg 1989, s. XXIX, 498.

Na książkę wydaną przez D u m i n y i G u e s t a, będącą pierwszym z dwu projektowanych tomów nowej historii Natalu, składa się szesnaście rozdziałów pisanych przez różnych autorów: historyków i archeologów, w większości z Uniwersytetu Natalu, omawiających dzieje terenów stanowiących obecnie jedną z czterech prowincji Republiki Południowej Afryki od czasów najdawniejszych do momentu utworzenia Związku Południowej Afryki. Mimo, że mają one charakter problemowy i każdy z nich mógłby stanowić odrębne studium, nie osłabia to wewnętrznej spójności całości syntezy. Zachowana została zarówno jednolitość formalnego układu jak i komplementarność treści, po której poruszanie się ułatwia system odsyłaczy międzyrozdziałowych. Całość uzupełnia bardzo obszerny dodatek, w sposób usystematyzowany, przedstawiony jest nie tylko wykaz prac cytowanych, ale w praktyce cała bibliografia przedmiotu oraz przegląd materiałów źródłowych. Warto zwrócić także uwagę na obszerny i interesujący materiał ilustracyjny stanowiący integralną część publikacji.

Opracowanie utrzymane jest w nurcie rewizjonistycznym (radykałnym) historiografii południowoafrykańskiej, polemicznym w stosunku do nacjonalistycznego a przede wszystkim do liberalnego, który reprezentuje poprzednia synteza historii Natalu autorstwa E. H. B r o o k e s a i C. de B. W e b b a, opublikowana w roku 1965.

Ponad dwadzieścia lat to dość dużo dla prac historycznych, zwłaszcza zaś dla prac dotyczących historii Afryki, która jest dyscypliną stale i szybko zmieniającą się, rozbudowującą swój warsztat. Toteż niezależnie od różnicy orientacji, dzieła oba opracowania poważne różnice tak warsztatowe, jak i polegające na wykorzystaniu nowych materiałów źródłowych oraz wyników szczegółowych badań poszczególnych problemów. Odnosi się to zwłaszcza do tych fragmentów, które dotyczą historii państwa zuluskiego — zarówno warsztat jak i wyobrażenia o rodzimych cywilizacjach afrykańskich uległy głębokim przekształceniom ukazując rzeczywistość znacznie bardziej złożoną niż przyjmowano, nawet w najlepszej wierze, w latach sześćdziesiątych. Dawniejsza historiografia południowoafrykańska, niezależnie czy nacjonalistyczna, czy liberalna, traktowała temat przedkolonialnych społeczeństw afrykańskich w sposób raczej pobieżny — pierwsze próby opracowania ich dziejów przez profesjonalnych historyków ze szkoły liberalnej przypadają na schyłek lat sześćdziesiątych, kiedy to zauważony został „zapomniany czynnik w południowoafrykańskiej historii”, jak określił historię czarnej ludności tego kraju L. M. T h o m p s o n.

Drugi nowy element, który pojawił się w omawianym opracowaniu również odbija zainteresowania inspirowanej marksizmem szkoły rewizjonistycznej — jest nim zainteresowanie zmianami towarzyszącymi przekształcaniu się społeczeństwa kolonialnego w społeczeństwo kapitalistyczne oraz znacznie szersze niż dotychczas ujęcie problemów historii gospodarczej, zarówno w jej aspektach wewnątrzkolonialnych, jak i szerszych — związanych z miejscem Natalu w systemie gospodarczym Południowej Afryki i Imperium Brytyjskiego.

Autorzy jednakże nie dali się ponieść łatwym uproszczeniom, jakie często charakteryzowały wczesne prace kierunku rewizjonistycznego, w rezultacie czego powstało bardzo interesujące opracowanie. Autorzy stawiają wiele nowych — w stosunku do dotychczasowej historiografii — pytań, starają się precyzować, starają się wreszcie udzielić na nie odpowiedzi nie banalnych, lecz wyważonych i popartych rzetelną analizą źródeł.

Jako podsumowanie badań prowadzonych w ostatnim dwudziestoleciu nad historią Natalu opracowanie to ujawnia istnienie w nich poważnych luk. Jedną z nich są dzieje państwa Zulusów, mimo że — jak wskazuje również wybór tytułu — w intencji twórców opracowania miały one zająć eksponowane miejsce. Dobrze i szczegółowo zbadany jest przebieg wojny 1879 roku (bardzo obfita literatura jej dotycząca powstała w związku z setną rocznicą podboju), podobnie sprawa konfliktów z migrującymi z Kolonii Przylądkowej Afrykanerami, jak również działania brytyjskiej administracji kolonialnej oraz rola spełniana przez misje różnych wyznań i wpływ, jaki miały na przeobrażenia zuluskiego społeczeństwa. Stosunkowo mało znane są jednak wciąż mechanizmy działające

wewnątrz samego państwa zuluskiego, jego struktura oraz podstawy gospodarcze. Ten stan rzeczy znajduje odbicie w treści omawianego opracowania. Potraktowaniu tych problemów w sposób bardziej rozległy stoi na przeszkodzie brak badań szczegółowych. Z drugiej strony ujawnienie niedostatków istniejącej literatury jest również pewnego rodzaju zaletą prac mających ambicje syntezy. W rezultacie znaczy to jednak, że dużo jeszcze musi być zrobione, aby w przyszłości stworzyć pełniejszą wersję historii Natalu.

G. W.

Die russische Entdeckung der Schweiz: Ein Land, in dem nur gute und ehrbare Leute leben, hrsg. von Jewgeni N e t s c h e p o r u k, Limmat Verlag Genossenschaft, Zürich 1989, s. 365.

Szwajcaria była w XIX i na początku XX w. jednym z tych państw, które stosunkowo często odwiedzali przedstawiciele rosyjskich elit. Obok pobytów o charakterze turystycznym i leczniczym w wyższych uczelniach republiki alpejskiej zdobywało wiedzę wielu studentów a zwłaszcza studentek z Rosji. W ojczyźnie Wilhelma Tella znajdowało też schronienie wielu antagonistów carskiego samowładztwa.

Omawiana praca stanowi zbiór relacji z pobytu w Szwajcarii kilkudziesięciu osób. Spotykamy tutaj m. in. nazwiska Lwa Tolstoja, Mikołaja Gogoła, Mikołaja Turgieniewa, Piotra Czajkowskiego, Ilii Riepina, Aleksandra Skriabina, Michała Bakunina, Mikołaja Czermyszewskiego. W pracy został też zamieszczony stosunkowo dobrze znany list Włodzimierza Lenina do szwajcarskich robotników.

Ponieważ książka jest tłumaczeniem pracy wydanej wcześniej w Związku Radzieckim czynnik ideologiczny uwydatnia się w niej niestety dość często. Zresztą częściowo dobór autorów relacji a zwłaszcza zaprezentowany wybór relacji wydaje się mieć charakter subiektywny. Tak np. zbyt mało miejsca w naszym odczuciu, poświęcono szwajcarskim impresjom Mikołaja Karamzina, którego zasługi w propagowaniu wśród Rosjan uroków Szwajcarii są na pewno duże.

W pracy dotkliwie odczuwa się brak pogłębionego komentarza, gdyż trudno za taki uznać jednostronnie ukierunkowane uwagi szwajcarsko-rosyjskiego małżeństwa Nadii i Hansa H u o n - k e r. Dostrzega się tam jeszcze typowe dla Rosjan widzenie Szwajcarii — przez pryzmat pobytu w niej Włodzimierza Lenina. Stwierdzenie to odnosi się i do poczynionej w 1986 r. przez Fiodora B u r l a c k i e g o prezentacji Genewy. Niewątpliwie najwartościowsze są relacje o Konfederacji datujące się sprzed 1917 r. Swoją drogą wyrazić można tylko zdziwienie, że wydawnictwo Limmat zdecydowało się na druk pracy w wersji identycznej niemalże jak dla czytelnika radzieckiego. Niemieckojęzyczny czytelnik, nie orientujący się dostatecznie w dziejach Rosji i Związku Radzieckiego, winien otrzymać obszerny komentarz do poszczególnych relacji, które niekiedy mają wręcz propagandowy charakter. Ta bardzo starannie wydana praca jest bez wątpienia książką wartą lektury, choć prezentowany w niej obraz republiki alpejskiej i kontaktów szwajcarsko-rosyjskich czy też radzieckich nie zawsze jest w pełni wiarygodny.

M. A.

Norbert K a m p e, *Studenten und „Judenfrage“ im Deutschen Kaiserreich. Die Entstehung einer akademischen Trägerschicht des Antisemitismus*, Vandenhoeck und Ruprecht, Göttingen 1988, s. 327.

Jest to zmieniona i rozszerzona wersja dysertacji obronionej w 1983 r. w Zentrum für Antisemitismusforschung, Technische Universität Berlin. Autor, uczeń Reinharda Rürupa, rozwija jeden z wątków sygnalizowanych już w pracach swego mistrza (R. R ü r u p, „Emanzipation und